

Utjecaj teorije etiketiranja na razvoj devijantnog ponašanja

Hruška, Helena

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:779732>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-07-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

HELENA HRUŠKA

**UTJECAJ TEORIJE ETIKETIRANJA NA
RAZVOJ DEVIJANTNOG PONAŠANJA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

HELENA HRUŠKA

**UTJECAJ TEORIJE ETIKETIRANJA NA
RAZVOJ DEVIJANTNOG PONAŠANJA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Renato Matić

Zagreb, 2020.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. „Labeling“ ili teorija etiketiranja	2
2.1. Goffmanova teorija stigmatizacije i etiketiranja	2
2.2. Etiketiranje devijantnog ponašanja	4
3. Čimbenici maloljetničke delinkvencije	5
3.1. Obitelj kao primarni čimbenik	6
3.2. Uzroci delinkventnog ponašanja.....	7
3.3. Ovisnosti mladih.....	9
4. Utjecaj etiketiranja u adolescenciji na kasniji životni put	10
4.1. Vlastita percepcija maloljetnih počinitelja socijalno devijantnog ponašanja	10
5. Zaključak.....	13
6. Popis literature	14

1. Uvod

Ovaj je završni rad prilog raspravi o teoriji etiketiranja, devijantnom ponašanju pojedinaca u modernom društvu te međusobnog utjecaja koji navedeni fenomeni imaju jedan na drugi.

Pojam devijantnosti kulturno je determiniran, stoga neko ponašanje koje se smatra devijantnim u jednom društvu, može biti sasvim prihvatljivo u drugom. Unutar kulturoloških okvira nekog društva, od pripadnika se društva očekuje pridržavanje legitimiranih pravila i zakona, a nemogućnost ili nevoljnost pridržavanja istih sankcionira se na razne načine, no svaki od njih popraćen je dodjeljivanjem negativne etikete. Socijalna devijantnost uzrok je i posljedica takvih etiketa.

Promatranjem kriterija devijantnog ponašanja u različitim društvima nastale su razne varijante teorija povezane sa dodjeljivanjem etiketa, kao i ponašanja koja se u društvu uopće smatraju devijantnima te zašto je to tako. Postavlja se također pitanje *zašto* je devijantno ponašanje smatrano lošim, posebice s obzirom na to da se u najranijim teorijama etiketiranja devijantno ponašanje poistovjećivalo s bolešću ili zlobom.

Drugi dio rada posvećen je razvoju teorije etiketiranja s posebnim naglaskom na promatranja sociologa Ervina Goffmana na teme stigmatizacije i etiketiranja, te etiketiraje devijantnog ponašanja. U trećem dijelu rada fokus je na razvoju devijantnog ponašanja kod adolescenata, a posebice uzroci takvoga ponašanja i čimbenici koji na njega utječu, kao što su obiteljske dinamike. Treći se dio nastavlja osvrtom na vlastitu percepciju koju maloljetni etiketirani delinkventi imaju o sebi. U posljednjem dijelu rada, prikazan je utjecaj etiketiranja u adolescenciji na kasniji životni put etiketiranih.

Cilj je ovoga rada iznijeti pregled dosadašnjih teorija o povezanosti dodjeljivanja etiketa i razvoja devijantnog ponašanja u društvu. U pregledu će se koristiti teorijski koncepti sociologa koji su se bavili temama teorije etiketiranja i devijantnosti, s posebnim naglaskom na povezanost etiketiranja i maloljetničke delinkvencije.

2. „Labeling“ ili teorija etiketiranja

Od samih početaka sociologije kao znanosti, postavlja se pitanje zašto se ljudi ponašaju na društveno neprihvatljive načine. Neka se od tih ponašanja sankcioniraju, a neka se samo smatraju neprihvatljivima, no posljedicom svakog od tih ponašanja postavlja se odnos između osobe koja dobiva „etiketu“ i osobe koja „etiketu“ dodjeljuje, a to je korijen teorije etiketiranja (Becker, 2011.: 99).

U središtu te teorije je proces postavljanja etiketa na ljude koji su okarakterizirani kao devijantni, a njihov vlastit osjećaj devijantnosti proizlazi iz otežane ponovne integracije u društvo i nemogućnosti istupanja iz zadane etikete. Teorija etiketiranja bavi se uzročno posljedičnim vezama počinjenja nekog devijantnog čina. Becker taj proces opisuje kroz četiri dimenzije: (1) određena aktivnost postoji, (2) određena aktivnost ne postoji, (3) aktivnost je definirana kao devijantna, (4) aktivnost je definirana kao nedevidantna. Becker ističe kako teorija etiketiranja nije zapravo teorija, kao takva, već „način gledanja na opće područje ljudske aktivnosti, ona je perspektiva iz koje će, možda, ranije nejasne stvari biti jasnije.“ (Becker, 2011.: 101).

Važno je također naglasiti kako se teorija etiketiranja posvećuje promatranju većeg broja ljudi i okolnosti, a ne samo osobe okarakterizirane kao devijanta, dakle spoj društva, okolnosti, dodjelitelja i dobivatelja etikete, te kako etiketa utječe na njihova ponašanja nakon samoga čina etiketiranja. Teorija etiketiranja najčešće je usmjerena na identitet pojedinca unutar društva, na etikete koje su mu nametnute od strane društva, a najčešće zato što se ne uklapa u društvenu normalu.

2.1. Goffmanova teorija stigmatizacije i etiketiranja

Sociolog Erwin Goffman stigmatu definira kao „posebnu diskrepanciju između virtualnog i stvarnog društvenog života,“ i tom definicijom ujedinjuje pozitivne i negativne aspekte toga pojma (Goffman: 2009.: 15). Nadalje navodi tri osnovne vrste stigme, a to su: (1) tjelesne stigme, koje uključuju tjelesne unakaženosti ili hendikepe koje ljudi imaju od rođenja ili su ih stekli tijekom života, primjerice osobe koje su ostale bez udova; (2) karakterne stigme, što može biti slabost karaktera, slaba volja pojedinca ili neke neprirodne sklonosti, a uključuje alkoholizam i druge

ovisnosti, homoseksualnost, mentane poremećaje ili pokušaj samoubojstva, radikalna politička uvjerenja; (3) plemenska, nacionalna i vjerska stigma, koja se prenosi s koljena na koljeno i najčešće je prisutna kod svih članova obitelji, a obuhvaća rasu, nacionalnot, religijska uvjerenja (Goffman: 2009.: 16).

Stigmatizirane osobe svakodnevno se susreću s preprekama koje im otežavaju neometano i normalno sudjelovanje u društvenom životu, ali te prepeke se razlikuju s obzirom na to je li karakteristika koja bi bila smatrana stigmom odmah vidljiva ili nije. Matić i Hromatko iznose kratak pregled dvojakosti stigme po uzoru na Goffmana (Matić, Hromatko: 2008.: 80). Naime, stigma se dijeli na diskreditirajuće i diskretne, s obzirom na to jesu li odmah vidljive ili ne. Diskreditirajuća stigma vidljiva je golim okom te znatno otežava društveni život nosioca te stigme, primjerice tjelesna deformacija ili vidljiv hendikep. S druge strane, diskretna je stigma tajna, ili nosioc smatra da je tajna, te ne utječe znatno na društveni život stigmatizirane osobe ako se ne razotkrije, primjerice seksualna orijentacija pojedinca ili pojest mentalnih bolesti (Matić, Hromatko, 2008.: 80, prema Goffman, 1974.).

Informacijama koje su drugima ljudima dostupne o pojedincu Goffman pripisuje zajednički naziv „društvena informacija“, te ih smatra ključnima u proučavanju stigme (Goffman, 2009.: 55). Te se informacije očituju kroz stalne karakteristike pojedinca, a to može biti sve od boje očiju do nedostatka uda, za razliku od prolaznih stanja osobe kao što su osjećaji ili raspoloženja. Društvene informacije u kombinaciji sa „simbolima“, a to su „oznake koje prenose društvenu informaciju (*i*) mogu biti često i stalno dostupne, rutinski se očekuju i primaju“, potvrđuju pretpostavke koje ljudi imaju o drugima i tako potvrđuje njihovu mentalnu sliku o tom pojedincu (Goffman, 2009.: 55).

Obilježja koja prenose društvenu informaciju mogu biti urođena ili neurođena, trajna ili privremena. Goffman navodi sljedeće primjere: boja kože, karakteristika koja je i trajna i urođena, osakaćenost tijela, što je trajno no nije urođeno, te obrijana glava robijaša, što nije niti urođeno niti trajno, te je stoga samo privremena oznaka koja upućuje na postojanje određene stigme (Goffman, 2009.: 57).

„Normalni“ su ljudi ti koji stvaraju teorije stigme, kada svojim ponašanjima i stavovima prema drugačijima diskriminiraju i time, iako često nesvjesno, otežavaju život te osobe. Kako bi samima sebi opravdali neprijateljski stav prema stigmatiziranim osobama, koji je često baziran na

neupitnim razlikama kao što su rasa ili klasni status, „normalni“ ga nerijetko opravdavaju pretpostavkom da su ti ljudi nekako drugačiji od društvenog standarda normale ili čak opasni. Skloni su i dodjeljivanju raznih atributa osobi temeljem nekog vidljivog nedostatka, a to je primjerice ideja da su ljudi crne boje kože agresivni (Goffman: 2009.: 17).

2.2. Etiketiranje devijantnog ponašanja

U konceptu devijantnosti povlači se razlika između opisivanja devijantnih obrazaca ponašanja i devijantnih osoba. U sklopu interakcionističkog karaktera devijantnosti, ona se može smatrati vrstom društvenog djelovanja, odnosno kolektivnog djelovanja (Becker, 2011.: 102). Načini na koje ljudi djeluju u društvu uvelike su uvjetovani nametnutim društvenim pravilima—djeluju tako što promatraju druge članove društva te se povode za ponašanjima koja su okarakterizirana kao „normalna“, to jest društveno prihvatljiva. Svako ponašanje koje izlazi iz okvira normale smatra se devijantnim ponašanjem.

Becker ističe kako promatranjem devijantnog ponašanja kao kolektivnog djelovanja dobivamo uvid u motivacije svih sudionika. Naime, počinitelji devijantnog čina nisu jedini koji sudjeluju u njegovoj izvedbi. Osim njih, važnu ulogu igraju i oni koji provode zakon, primjerice policija, osobe koje prijavljuju prekršajne postupke, i upravo one osobe koje prijestupnike kažnjavaju, odnosno suci. Nadalje, u sklopu teze da je devijantno ponašanje uistinu kolektivno društveno djelovanje, naglašava kako prijestupnici, to jest navodni devijanti razmišljaju o posljedicama svojih postupaka na svoj ugled, a u to je uključeno razmišljanje o reakcijama drugih ljudi na njihovo djelovanje (Becker, 2011.: 103).

Teorija etiketiranja gubi određen autoritet ako uzmemo u obzir da se etikete ne dodjeljuju svima ravnomjerno, kao ni u svim situacijama niti na svim mjestima. Takve „nedosljednosti“ predstavljaju problem sociolozima kojima je cilj devijantno ponašanje staviti u točno određen okvir. Dok neki smatraju da bi definicija devijantnosti trebala označavati kršenje bilo kojih zadanih pravila od strane „razumnih članova društva“, u praksi to nije slučaj jer sistem etiketira kao devijante sve osobe koje su uhićene ili dovedene pred sud, čak i ako nisu nužno počinili djelo za koje ih se optužuje. S druge strane toga nalaze se ljudi koji jesu počinili prekršaj, a nisu nikada za to odgovarali niti bili etiketirani za njega (Becker, 2011: 103-104).

Iz navedenoga možemo zaključiti da je proces etiketiranja devijantnosti društveni proces, međutim nisu sva ponašanja i pojedinci koji su označeni devijantnima nužno zaista devijantni, niti će nužno postati devijantni. Neko ponašanje i neki pojedinac nisu devijantni dok takvima ne budu označeni, a taj je proces nesavršen.

U svojoj knjizi „Outsiders: Studies in the sociology of deviance“ (1963.) Becker zaključuje da je devijantnost proizvod društva, a nastaje tako što društvo stvara pravila čija kršenja predstavljaju devijantnost, te time što se sankcije kršenja tih pravila primjenjuju na određene ljude i označuju ih neprilagođenima, ili autsajderima. Prema tome, devijantnost nije „kvaliteta čina“ koji osoba odvija, već posljedica primjenjivanja sankcija i dobivanja etikete devijanta od strane društva. Devijantnom osobom se stoga smatra ona osoba na koju je etiketa uspješno primijenjena, te prihvaćena od strane navodnog devijanta, kao i od društva, a devijantno je ponašanje ono koje društvo takvim određuje (Becker, 1963.: 20).

3. Čimbenici maloljetničke delinkvencije

Dok su se prethodni dijelovi rada osvrtni na stigmatu s kojom se nose označeni delinkventi, kao i na društveni proces koji je proces dobivanja i davanja takvih etiketa, sljedeći će se dio rada posvetiti stigmatizaciji i etiketiranju maloljetnih počinitelja kaznenih i drugih delinkventnih djela te utjecaj koji negativne etikete dobivene u adolescenciji mogu imati na kasniji život etiketiranih.

Fenomen maloljetničke delinkvencije problem je koji sociolozi pokušavaju objasniti još od kada je taj termin prvi puta upotrebljen u osamnaestom stoljeću, a vodili su se pretpostavkom kako delinkventno ponašanje nije ništa drugo već oblik ponašanja koji je različit od nedelinkventnog ponašanja, te su resursi istraživanja usmjereni prema otkrivanju uzroka nastanka takvoga ponašanja.

Antisocijalna i delinkventna ponašanja su društveno neprihvatljiva, međutim neko ponašanje postaje „kriminalno“ tek kada društvo za njega provede određene sankcije, a posljedicom toga, mladi ili maloljetni počinitelji takvih djela bivaju etiketirani kao delinkventi, odnosno maloljetni počinitelji kaznenih djela (Majdak, M., Sabljo, M., Krišto, I., 2011.: 283).

3.1. Obitelj kao primarni čimbenik

Čimbenika koji utječu na razvoj devijantnog, i posljedično delinkventnog ponašanja kod adolescenata je mnogo, međutim Željko Krstić kao osnovni čimbenik navodi odnose u obitelji. Specifično, kaže, to su dezintegracija obitelji, odnosi u obitelji te nezainteresiranost roditelja, a naknadno navodi i otežane životne situacije kao što su financijske poteškoće ili bolest roditelja ili djece (Krstić, 2014.: 327).

Prema Golubović, Krstić navodi da su karakteristike dezintegrirane porodice slične onima u dezintegriranom društvu, a to su nedostatak zajedništva, nedostatak emocionalne podrške i solidarnosti, nemogućnost ili nevoljkost dostizanja kompromisa oko važnih obiteljskih pitanja te čestim sukobima koji ostaju nerazriješeni i stvaraju sve jače tenzije između članova obitelji. Sve ovo, kaže, rezultira poremećajima u ponašanju pojedinačnih članova obitelji, a to je ono što bi se nazvalo delinkventnim ponašanjem. Dalje navodi prema istoj autorici kako dolazi do dezintegracije unutar porodice. Smrt roditelja ili djeteta shvaća se kao osnovni razlog sloma u obiteljskoj dinamici, a u smrtno slučajevima je uključeno i samoubojstvo člana obitelji. Zatim, odsutnost jednog ili oba roditelja (često zbog posla), financijske nepogode, osobito ako su uzrokovane dugoročnom nezaposlenošću, te razni oblici devijantnog ponašanja članova obitelji. (Krstić, 2014.: 327, prema Golubović, 1981.).

Do otežanih obiteljskih odnosa također dolazi u onim obiteljima koje zanemaruju emocionalne odnose s drugim članovima, a nauštrb njih pretjerano su usmjereni na zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, primjerice bioloških potreba kupovinom hrane, plaćanjem vode i grijanja, i slično (Krstić, 2014.: 328). Kao osnovna podloga socijalnog razvoja, jasno je da odnosi unutar obitelji imaju izniman utjecaj ne samo za socijalni, već i za psihički razvoj djece. Ako su te potrebe zanemarivane od ranoga djetinjstva, povećava se mogućnost razvijanja raznih poremećaja ponašanja u pred adolescentskoj i adolescentskoj dobi, a takva se ponašanja često nastavljaju još u odrasloj dobi.

Krstić se dalje nadovezuje na neke nedaće koje mogu snaći neku obitelj i pridonijeti potencijalnom razvoju delinkventnog, odnosno devijantnog ponašanja njihovih maloljetnih članova. Istaknute su dvije suprotnosti financijskih teškoća. S jedne strane, obitelji koje imaju nedostatna financijska sredstva zanemaruju odgoj jer moraju dodatno raditi samo kako bi prehranili obitelj; u tim situacijama, ovisno o težini, roditelji često rade i po nekoliko poslova, što

njihovu maloljetnu djecu ostavlja prepuštenima samima sebi tijekom cijeloga dana. Količina vremena provedena bez roditeljskog nadzora može znatno utjecati na potrebu za svojevrsnom pobunom ili ispadima protiv roditelja. Nasuprot tome, daje primjer djece čiji roditelji privremeno rade u inozemstvu, i samim time u potpuno odsutni iz njihova života. Ta su djeca u potpunosti bez roditeljskog nadzora (izuzev osoba koje se za njih brinu u odsustvu roditelja), a gotovo im je svaka materijalna želja ispunjen (2014.: 332-333).

Osim s roditeljske strane, i sami maloljetnici mogu na razne načine sebe dovesti u situacije koje su potencijalni okidači devijantnog ponašanja. Primjerice, prekid školovanja, ako do toga dođe, najčešće se događa pri početku srednje škole, što rezultira viškom slobodnog vremena i sklonosti da se okružuju s istomišljenicima, a to su vršnjaci koji također ne pohađaju redovnu nastavu. Držanje društva koje mlade potiče na devijantno ponašanje prvi je korak ka delinkventnom ponašanju, pritvoru, a u čestim slučajevima sve je završeno sa zatvorom (Kristić, 2014.: 342-345).

3.2. Uzroci delinkventnog ponašanja

Maloljetničkom delinkvencijom smatraju se „radnje koje su počinile osobe mlađe od 18 godina života“. Iako su delinkvencija i prekršajno ponašanje više zastupljeni u siromašnim sredinama, pa tako i od strane maloljetnika, ne može se reći da je financijska bijeda jedini razlog prekršajnog ponašanja, jer neka istraživanja pokazuju da maloljetnici pljačkaju, krše zakon pa čak i ubijaju iz osjećaja kao što su ljubav ili prijezir, ili iz potrebe za osvetom (Nikić, 1999.: 80).

Razdoblje u kojem su ljudi najpodložniji psihološkim promjenama koje bi mogle rezultirati bilo kakvim devijantnim ponašanjem jest adolescencija, odnosno pubertet. U tom razdoblju, otprilike od četrnaeste do devetnaeste godine, ljudi prolaze kroz nagle biološke i psihološke promjene, razvijaju vlastiti identitet te se u sklopu toga odvajaju od svojih roditelja kroz svojevrsnu „pobunu“ prema obiteljskoj strukturi. Autor ističe kako se „osnovni sukob koji prevladava ponašanjem mlade osobe u pubertetu sastoji (se) od želje da što prije odraste i nesvjesne želje i potrebe da ne odraste da bi mogla uživati naklonost i zaštitu roditelja.“ (Nikić, 1999.: 82).

Neka su istraživanja također pokazala da su, prosječno, maloljetni delinkventi lošije razvijene inteligencije od vršnjaka koji nisu skloni devijantnom ponašanju. Prema toj se činjenici razvija nepogodan odnos koji njihova okolina ima prema njima u tome da očekuju buduće

prekršaje, lošije akademske rezultate i slabije socijalne veze. No, osim inteligencije, na razvoj devijantnog ponašanja kod adolescenata, kaže Nikić, utječe i činjenica da su mnogi od njih emocionalno nestabilni. Mnoga kriminalna ponašanja proizlaze iz osjećaja ljutnje, povećane razdražljivosti ili osjećaja da su neshvaćeni, što maloljetne delinkvente nagna na ispade. Takva, društveno neprihvatljiva ponašanja također mogu biti posljedica ostraciranja. Emocionalni razvoj pojedinca kreće od obitelji, stoga je važno da maloljetnici u svojim domovima steknu podršku, samopoštovanje i samopouzdanje, jer su to karakteristike bez kojih se ne može izrasti u emocionalno zrelu osobu (1999.: 83-84).

Autor ističe kako se sklonost agresivnom ponašanju kod djece očituje još u predškolskoj dobi, međutim problematični su oni koji prije adolescencije ne uspiju pronaći načine da kontroliraju svoj bijes i razdražljivost. Takva se djeca često pretvaraju u nasilnike, te svoje emocionalne probleme rješavaju putem nasilja nad drugom djecom. Posljedično tome, njihovi rezultati u školi lošiji su od drugih vršnjaka, što ih često označava kao „glupe“ te dodatno utječe na njihovo samopouzdanje, i tjera ih na veću agresivnost. Zato što ne slušaju roditelje ili učitelje, postižu lošije rezultate i svoje nezadovoljstvo iskaljuju na vršnjacima, teško ostvaruju potrebne socijalne veze, pa se time osjećaju još više odbačenima od sredine u kojoj se nalaze. Kako bi ispunili svoju potrebu za socijalizacijom, takva djeca s vremenom gravitiraju ka sebi sličnima, a to su drugi koji su odbačeni od društva. U ovakvim slučajevima, agresivnost potiče agresivnost, i međusobno dobivaju osjećaj kao da ih nitko ne razumije osim njih samih, gdje pronalaze dodatan poticaj i potporu da nastave svoje ponašanje (1999.: 87-89).

Škola i obitelj primarne su okoline odgoja maloljetnika, stoga je njihova dužnost da međusobno surađuju, kao i s centrima za socijalne službe kako bi se maloljetnicima s poremećajima u ponašanju omogućio siguran prostor za razvoj unutar kojeg će iskusiti podršku i poticaj. Osim toga, škole bi ne samo trebale organizirati raznovrsne izvannastavne aktivnosti već poticati maloljetne delinkvente na sudjelovanje u istima. Činjenica je da prekomjerno slobodno vrijeme vodi ka dosadi i „ljenčarenju“, što može dodatno poticati agresivno ponašanje. Možda najvažniji čimbenik, njihova bi okolina maloljetne delinkvente trebala poticati na razvoj empatije, samopouzdanja i samopoštovanja, te poticati napredak emocionalne inteligencije prema sebi i drugima (1999.: 90-91).

3.3. Ovisnosti mladih

Sklonost adolescenata konzumiranju opojnih sredstava kao što su alkohol i droge povlači pitanje od kuda proizlazi njihov interes za štetne stvari koje izazivaju ovisnost. Mladi alkohol, drogu, seks i cigarete smatraju oblicima zabave (Mavar, Vučenović, 2014.: 6), ne uzimajući pritom u obzir koliko one mogu biti štetne za njihovo fizičko i psihičko zdravlje.

Ponašanja koja dovode do maloljetničke delinkvencije često počinju manjim devijantnim ponašanjima kao što su laži ili neposlušnost, agresivnost prema vršnjacima, no to ubrzo prerasta u krađe, pobuna protiv roditelja i školskog sistema te potpuno izbjegavanje polaznja nastave (Mavar, Vučenović, 2014.:6, prema Stanić, 2002.). Prema Bezinoviću (1999.) autori ističu kako postoji korelacija između konzumacije cigareta, alkohola, pušenja marihuane i konzumiranja težih droga, a ista istraživanja su pokazala razliku u konzumaciji opijata između djevojaka i mladića, pri čemu djevojke češće puše cigarete i piju žesća alkoholna pića, a mladići češće puše marihuanu (Mavar, Vučenović, 2014.: 6, prema Bezinović, 1999.).

Kao što je to slučaj s razvojem težih devijantnih ponašanja koja s vremenom vode do maloljetničke delinkvencije, konzumacija lakših opojnih sredstava kao što su cigarete i alkohol često vode ka pušenju marihuane i konzumiranju težih droga. Pokazalao se da adolescenti koji zloupotrebljavaju alkohol gotovo uvijek puše cigarete, a oni koji puše marihuanu povremeno ili redovite puše i cigarete te konzumiraju alkohol. Pritisak vršnjaka igra veliku ulogu u ranijim faza upotrebe opijata, no i daljnjem razvoju ovisnosti (2014.: 6).. Adolescencija je razdoblje naglih i dinamičnih promjena koje utječu na psihi, a prihvaćanje od strane vršnjaka smatrano je iznimno važnim aspektom odrastanja. Pušenje, konzumiranje alkohola i droga u današnje je doba postalo „dio društvenog funkcioniranja“ stoga je najbolji i najbrži način uklapanja slijediti većinski dio društva, i pridružiti se uporabi opijata (2014.: 14).

Životni je stres čimbenik koji utječe na povećanu uporabu opojnih sredstava, a neka su istraživanja pokazala da adolescenti što su stariji proživljavaju sve veći broj stresnih i neugodnih iskustava, djelom zato što više izlaze i izlažu se moguće neugodnim situacijama. No, to samo potiče češću konzumaciju alkohola, cigareta, a kod nekih čak i droga, što zauzvrat stvara osjećaj tjeskobe i može ih nagnati na devijantna ponašanja. Istovremeno, povećana konzumacija opojnih sredstava može dovesti do dodatnih stresnih situacija, kao što su sukobi u obitelji u školi ili nemogućnost polaznja nastave (2014.: 19). Problemi unutar obitelji i s vršnjacima vrlo lako mogu

dovesti adolescente do osjećaja otuđenja i nedostatka potpore od okoline, a kao što je već prije navedeno, ti osjećaji navode maloljetnike da se okrenu od bližnjih i slobodno vrijeme počnu provoditi sa „sebi sličnima“, odnosno drugim maloljetnim delinkventima.

Autori dalje ističu kako je „neuspjeh u školi (je) specifičan izvor stresa školske djece i adolescenata, karakteriziran slabijim školskim uspjehom i osjećajem nezadovoljstva postignutim uspjehom, a stres doživljen u školskoj okolini može pridonijeti devijantnom ponašanju, poput konzumacije različitih sredstava ovisnosti“. Spoznaja uzroka i čimbenika razvoja rizičnog ponašanja kod mladih prvi je i osnovni korak u prevenciji delinkventnog ponašanja kao i zlouporabe opojnih sredstava, ponajviše kako bi ih se zaštitilo od štetnih posljedica takvih ponašanja.

4. Utjecaj etiketiranja u adolescenciji na kasniji životni put

Jedno od osnovnih pitanja koje se postavlja pri proučavanju teorija etiketiranja jest postoji li korelacija između dobivanja negativnih etiketa i društvenog života nakon dobivanja etikete. Kako se život ljudi, a posebice adolescenata, promijenio nakon što su oni označeni kao devijantni, u odnosu na to kakav je njihov život bio prije dobivanja etikete? Sigurna je činjenica to da se percepcija njihove okoline promijenila, no kolika je mogućnost da se promijenila percepcija samih devijanata o vlastitoj osobi?

4.1. Vlastita percepcija maloljetnih počinitelja socijalno devijantnog ponašanja

Kao što je već prije spomenuto, stigma predstavlja diskrepanciju između virtualnog i stvarnog društvenog života (Becker, 2009.: 15) te se stigmatizirana osoba svakodnevno nosi s predrasudama zajednice što može nositi psihološke posljedice na nositelja stigme. Stigma se povezuje s dodjeljivanjem etiketa, odnosno oznaka, a stigmatizacija je posljedica dodjeljivanja negativne oznake (Majdak, Kamenov, 2009.: 42).

Maloljetni devijanti koji su počinili neko kazneno djelo (ili drugo devijantno ponašanje koje nije bilo službeno sankcionirano) mogu biti stigmatizirani formalno i neformalno. Formalna stigmatizacija odvija se od strane institucija, te uključuje provođenje službenih sankcija i

dodjeljivanja negativne etikete. Nasuprot tome, neformalna stigmatizacija odvija se od starne roditelja, prijatelja, vršnjaka i drugih ljudi u okruženju osobe koja nosi oznaku devijanta i/ili počinitelja kaznenog djela. Iako neformalno etiketiranje i stigmatizacija nemaju veće posljedice na, primjerice, kasniji profesionalni život maloljetnika, neka istraživanja pokazuju da je neformalnu stigmatizaciju psihološki teže podnijeti jer dolazi od ljudi koji za maloljetnika predstavljaju neku važnost (Majdak, Kamenov, 2009.: 42).

Majdak i Kamenov referiraju se na autore kao što su Pager (2003.), Pettit i Western (2003.) i Braman (2008.) u tezi da stigma utječe na sliku koji maloljetnici imaju sami o sebi (2009.: 42). Slika o sebi, kažu, predstavlja način na koji osoba percipira svoju ulogu društvu, način unutarnjeg razmišljanja o samima sebi te izrazi samopoštovanja i samopouzdanja. Osobe koje su stigmatizirane još u adolescentskoj dobi imaju lošije mišljenje o sebi od vršnjaka koji nisu podvrgnuti stigmama. Samim time, oni se zbog nedostatka samopouzdanja potkopavaju i sabotiraju vlastiti uspjeh, u školi, u obitelji i okolini (2009.: 43). Posebice u slučaju neformalne stigmatizacije, dolazi do svojevrsnog efekta ogledala—mladi svoj vlastiti identitet počinju poistovjećivati s identitetom koji im je nametnu od bliske okoline, dok u slučaju formalne stigmatizacije, njihova je vlastita slika odraz onih etiketa koje su im nametnute (devijant, delinkvent, neodgovoran, nesposoban, i slično).

Autori nastavljaju govoreći da, kako bi se nametnuta etiketa zadržala, moraju se zadovoljiti sljedeći uvjeti: (1) oznaka se mora smatrati dijelom karaktera maloljetnika, od strane samoga počinitelja kaznenoga djela kao i od njegove okoline; (2) društvo se prema maloljetniku treba ponašati na način koji odgovara dodijeljenoj etiketi te koji jasno pokazuje da ga se takvim uistinu smatra; (3) maloljetnik mora na sebe preuzeti etiketu te se u skladu s njome početi ponašati (Majdak i Kamenov, 2009.: 43, prema Matsueda i Heimer, 1994.).

Nametnute etikete, i stigmatu koja iz njih proizlazi često prati osjećaj srama, koji može biti pozitivan ili negativan. Negativan sram uključuje formalno sankcioniranje i sramoćenje, te često rezultira ponovnim prekršajima zbog dodatne stigme s kojom se maloljetnici nose. Pozitivan sram dolazi od najbližih osoba maloljetnika (obitelj, prijatelji, profesori), i najčešće je dobronamjeren, s ciljem poticanja promjene ponašanja tako što se izražava neodobravanja devijantnog ponašanja (2009.: 43). Budući da bliske osobe imaju najvažniju ulogu u rehabilitaciji maloljetnih delinkvenata, njihove su reakcije i ponašanja, kako pozitivne tako i negativne, od najveće važnosti

za prijestupnike. Stavovi bližnjih imaju najveći utjecaj na vlastitu sliku o sebi, te stoga mogu poboljšati ili pogoršati njihovo samopouzdanje i samopoštovanje u periodu nakon počinjenja nekog devijantnog čina. Može se zaključiti da je ovaj utjecaj još veći u slučaju formalne stigmatizacije, kada se službeno dodjeli neka negativna etiketa i provedu se sankcije prema maloljetniku; iako mišljenje policije i državnih službenika nema težinu u očima maloljetnih devijanata, odnos bliskih naspram toga iznimno je bitan (2009.: 42-45).

U provedenom istraživanju povlači se zaključak da etiketirani maloljetnici koji se nose s većom stigmatizacijom, a osobito oni koji su boravili u ustanovama, primjerice mentalnim bolnicama ili popravnim domovima, imaju znatno lošije mišljenje o sebi od vršnjaka koji nisu tako stigmatizirani (2009.: 51).

5. Zaključak

Na temelju korištene literature moguće je zaključiti kako zaista postoji korelacija između etiketiranja i naknadnog razvoja devijantnog ponašanja. Ne samo to, već dobivanje negativne etikete u ranijoj životnoj dobi, a posebice prije ili tijekom adolescencije, može značajno utjecati na kasniji životni put. Upravo se u doba odrastanja osoba najviše razvija, psihološke i biološke promjene su učestale i brze, te je njihova potraga za vlastitim identitetom u prvom planu—ako se tijekom ovoga perioda života osoba nađe pod povećalom društva koje osobu stigmatizira i etiketira na negativne načine, taj se proces otežava.

Dakle, najuži socijalni krug navodno devijantne osobe predstavlja najveću podršku ili najveći problem u navigiranju stigmatizacije s kojom se osoba nosi. Uz manjak podrške, adolescenti se često mogu još više odvojiti od svoje sredine, a podršku i razumijevanje potražiti kod vršnjaka koji prolaze kroz iste ili slične situacije. Međutim tu nastaje začaran krug: devijantnost potiče devijantnost, i kada adolescenti prihvate negativnu etiketu koja im je dodijeljena i počnu se u skladu s njome ponašati, oni sudjeluju u procesu etiketiranja samih sebe i otežavaju si bijeg od te nametnute etikete.

Kao primarni čimbenik razvijanja devijantnog ponašanja navedena je obiteljska dinamika, ali stoga obitelj može biti primarni čimbenik u prevenciji razvoja devijantnog ponašanja. Kroz adolescenciju, stvara se jaz između roditelja i djece koji često utječe na njihova antisocijalna ili devijantna ponašanja, no kada bi roditelji svoju djecu prihvatili upravo takvima kakva ona jesu, neka bi se od tih ponašanja mogla dovesti pod kontrolu dok do nekih uopće ne bi došlo. Srž potrebe za pobunom kod adolescenata dolazi iz toga što se osjećaju neshvaćeno, nevoljeno ili nepotrebno kažnjavano, a mnogi roditelji tome doprinose lošom komunikacijom vlastitih očekivanja i pravila.

Jednom kada društvo označi osobu kao devijantno, posebice kada se radi o formalnoj oznaci, dolazi do stigmatizacije od strane društva—a ta stigma osobu može pratiti do kraja života i utjecati na njezinu mogućnost da se integrira u društvo i stvori potrebne socijalne veze koje bi mogle pomoći u rehabilitaciji devijantnog ponašanja.

Kako bi se krug slomio, i započeo novi ciklus, potrebno je obrazovati ne samo devijantne osobe, već i njihove socijalne krugove o tome kako da se bolje nose sa „nenormalnim“ ponašanjima, prije i poslije razvoja devijantnih tendencija.

6. Popis literature

1. Becker, Howard S. (1963.) „Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance“. New York: The Free Press of Glencoe.
2. Becker, Howard S. (2011.) „Preispitivanje teorije etiketiranja“, prema: Becker, H., (1991.) Outsiders : Studies In The Sociology Of Deviance (str. 177-212)', *Amalgam*, (5.), str. 99-119.
3. Bezinović, P. (1999.) „Analiza korištenja sredstava ovisnosti među učenicima srednjih škola u Primorsko-goranskoj županiji“. Povjerenstvo za suzbijanje zlouporabe droga Primorsko-goranske županije.
4. Braman, D. (2008.) „The self-Defensive Cognition of Self-Defence“. *American Criminal Law Review*, 1, 45.
5. Erikson, Kai T. (1962.) „Notes on the Sociology of Deviance.“ *Social Problems* 9 (Spring):307-14. 1966 *Wayward Puritans: A Study in the Sociology of Deviance*. New York: John Wiley and Sons, Incorporated.
6. Goffman, E. (1974.) „Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity“. New York: Jason Aronson, Inc
7. Goffman, E. (2009.) „Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity“. Novi Sad: Simon & Schuster, Inc.
8. Golubović, Z., (1981.) „Porodica kao ljudska zajednica“. Zagreb, Naprijed.
9. Hromatko, I., Matić, R. (2008.) „Stigma – teatar kao mjesto prevladavanja stigmatizacije“, *Sociologija i prostor*, 46(1 (179)), str. 77-100.
10. Krstić, Ž. (2014.) „Činitelji delikventnog ponašanja“, *Jahr*, 5(2), str. 323-348.
11. Livazović, G., Vuletić, I. (2018.) „Obitelj kao etiološki čimbenik kaznenih djela povezanih sa zlouporabom opojnih droga kod adolescentske populacije“, *Policija i sigurnost*, 27(3/2018.), str. 271-290.
12. Majdak, M., Kamenov, Ž. (2009.) „Stigmatiziranost i Slika o Sebi Maloljetnih Počinitelja Kaznenih Djela“, *Kriminologija & socijalna integracija*, 17(1), str. 41-53.
13. Majdak, M., Sabljko, M., Krišto, I. (2010.) „Stigmatiziranost Maloljetnih Počinitelja Kaznenih Djela od Strane Vršnjaka u Zagrebu (RH) i Posušju (BiH)“, *Zbornik radova međunarodne znanstvene konferencije "Socijalni rad i borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti-profesionalna usmjerenost zaštiti i promicanju ljudskih prava"*, Prof.dr.sc. Zdravka Leutar (ur.). Zagreb: Denona d.o.o., 2011. str. 283-298.
14. Matsueda, R.L., Heimer, K. (1994.) „Role-taking Commitment and Delinquency: A Theory of Differential Social Control“, *American Sociological Review*, 59, 365-390.
15. Mavar, M., Vučenović, D. (2014.) „Skлонost ovisničkom ponašanju i školski problemi kod adolescenata“, *Klinička psihologija*, 7(1-2), str. 5-20.
16. Nikić, M. (1999.) „Psihološki vidik mladenačke delinkvencije“, *Obnovljeni Život*, 54(1), str. 79-92.
17. Pager, D. (2003.) The Mark of a Criminal Record. *American Journal of Sociology*, 108, 937-975.
18. Pettit, B., Western, B. (2004.) „Mass Imprisonment and Life Course: Race and Class Inequality in U.S. Incarceration“, *American Sociological Review*, 69, 151-169.

19. Rubington, Earl, Martin S. Weinberg (1968.) *Deviance: The Interactionist Perspective*. New York: The Macmillan Company.
20. Scheff, Thomas (1964.) „The Societal Reaction to Deviance: Ascriptive Elements in the Psychiatric Screening of Mental Patients in a Midwestern State.“ *Social Problems* 11 (Spring):401-13.
21. Stanić, I. (2002.) „Maloljetnička delikvencija – općedruštveni problem“. *Napredak*, 3, 343- 355.
22. Szasz, Thomas S. (1960.) „The Myth of Mental Illness.“ *American Psychologist* 15 (February):115-18.
23. Šakić, V., Franc, R., Mlačić, B. (2002.) „Samoiskazana Sklonost Adolesecenata Socijalnim Devijacijama I Antisocijalnim Ponašanjima“, *Društvena Istraživanja*, 11(2-3 (58-59)), Str. 265-289.